

Банківська конкуренція: сутність та особливості

Олеся Володимирівна Мірошніченко,
старший викладач кафедри банківської справи
ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України» (м. Суми)

Анотація. Розкрито сутність банківської конкуренції на сучасному етапі розвитку, підходи до її визначення, систематизовано форми та види банківської конкуренції.

Ключові слова: банк, конкуренція, банківська конкуренція, види та форми банківської конкуренції, суб'єкти і об'єкти банківської конкуренції.

Вступ. Банківська сфера економіки в усьому світі переживає суттєві зміни, які характеризуються глобалізацією фінансових ринків, дерегулюванням, збільшенням у банків асортименту небанківських продуктів, упровадженням сучасних інформаційних технологій в управління банками, консолідацією чи скороченням кількості банків.

Сьогодні майже всі українські банки переймаються проблемою переходу до умов динамічної та зростаючої конкуренції. Це зумовлює необхідність удосконалення стратегічної управлінської поведінки таким чином, щоб адаптуватися до умов ринкового середовища та досягнути задовільних результатів, потрібних для виживання і розвитку в умовах як національного, так і міжнародного ринків.

Останнім часом зростає кількість науковців, які аналізують проблему банківської конкуренції, але в цілому її можна вважати не дослідженою українською економічною наукою.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сутності банківської конкуренції з урахуванням визначень поняття «конкуренція» та особливостей конкурентних відносин у банківській сфері, систематизація її видів та форм. У процесі дослідження використовувалися такі загальнонаукові методи пізнання: теоретичне узагальнення, порівняння і систематизація.

Результати. Як свідчать результати дослідження, теорія конкуренції, на якій базується й сучасна тео-

рія банківської конкуренції, зазнала значних змін та розвитку. До середини ХХ століття сформувалися загальні теоретичні уявлення про сутність конкуренції і її основні рушійні сили в розвитку бізнесу, були виділені чотири основні класичні моделі: досконалої, монополістичної, олігополістичної конкуренції і чистої монополії.

Досліджують і розвивають методологію конкуренції М. Портер, А. Чандлер, Е. Енрайт (представники наукової школи США), Х. Такеучі, Х. Кобоясі, М. Цучія, Т. Могучі (наукова школа Японії), М. Тресі і Ф. Вірсема, А. М. Бранденбург і Б. Дж. Нейлбафф (європейська наукова школа). Вагомий науковий внесок у дослідження конкуренції зроблено А. Ю. Юдановим, Б. Кваснюком, Ю. В. Таранухою.

Узагальнивши теоретичні дослідження конкуренції, можна стверджувати, що конкуренцію визначають як суперництво між товаровиробниками; невід'ємну характеристику ринку; елемент господарського механізму, рушій економічного прогресу, критерій, за яким визначається тип галузевого ринку тощо. Різноманіття поглядів є наслідком складності цього поняття, відповідно, лише розгляд усіх характеристик у сукупності дасть змогу визначити її сутність.

При визначенні економічного змісту поняття «конкуренція» виокремлюють три підходи: поведінковий, структурний і функціональний (рис. 1).

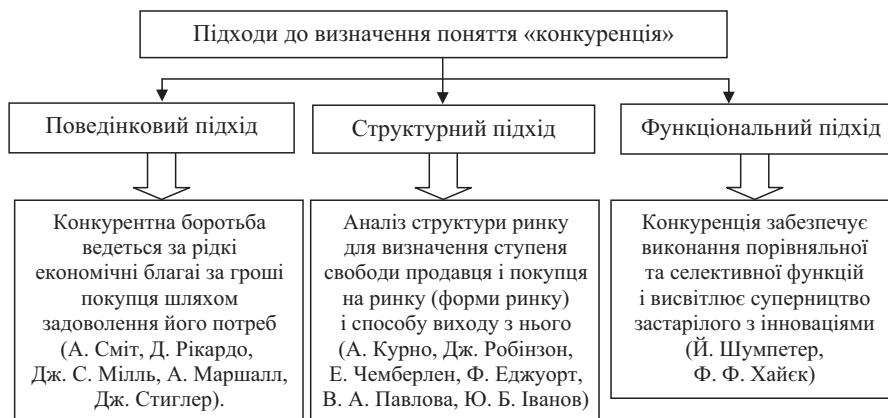

Рис. 1. Підходи до визначення поняття «конкуренція»

За структурного підходу акцент дослідження – на аналізі структури ринку і тих умов, які сформовані на ньому. Функціональний підхід описує роль кон-

куренції в економіці. За поведінкового підходу увага акцентується на суперництві, боротьбі суб'єктів ринку.

Ми погоджуємось із твердженням С. Б. Авдашевої, яка визначає, що «банковскую конкуренцию следует рассматривать как разновидность конкуренции вообще, при этом учитывая специфические особенности рынка банковских услуг, закономерностей развития банковской системы в целом» [1].

Унаслідок складності та неоднозначності єдине визначення поняття банківської конкуренції відсутнє.

Банківська конкуренція – це процес суперництва банків між собою та з іншими фінансово-кредитними інститутами, у ході якого вони прагнуть забезпечити собі провідні позиції на ринку банківських послуг [2].

Схоже визначення надає і Д. Е. Галкін, що визначає банківську конкуренцію як «динамичный процесс состязательства не только коммерческих банков между собой, но и небанковских кредитно-финансовых институтов (страховые компании, финансовые брокеры, пенсионные фонды, инвестиционные фонды, компании по выпуску кредитных карточек и др.), а также со стороны нефинансовых организаций (почта, торговые дома, предприятия автомобильной промышленности и др.)» [3].

Ю. І. Коробов вважає, що «банковская конкуренция – экономический процесс взаимодействия и соперничества кредитных организаций и других участников финансового рынка, в ходе которого они стремятся обеспечить себе прочное положение на рынке банковских услуг с целью максимально полного удовлетворения разнообразных потребностей клиентов и получения наибольшей прибыли» [4].

На думку А. Е. Пржанової, банківська конкуренція – это «совершающийся в динамике процесс соперничества коммерческих банков и прочих кредитных институтов по поводу установления цен и объемов предложения банковских услуг, а также по поводу формирования цен и объема спроса на кредитные ресурсы, в ходе которого они стремятся обеспечить себе прочное положение на рынке кредитов и банковских услуг» [5].

Проаналізувавши наведені визначення, можна зробити такі висновки:

- по-перше, усі вони визначають банківську конкуренцію як процес. Ми погоджуємось із цим, оскільки процес – це «послідовна зміна фаз розвитку явищ природи, суспільства та людського мислення й проходження ними різних станів і ступенів. ... являє діалектичну єдність збереження й зміни, руху й спокою, сходження і спад» [6];
- по-друге, у наведених визначеннях підкреслюється, що банківська конкуренція відбувається не тільки між банками, а й іншими фінансово-кредитними інститутами;
- по-третє, при визначенні банківської конкуренції домінує поведінковий підхід, в якому увага акцентується на суперництві, боротьбі суб'єктів ринку.

З урахуванням зазначеного вище під банківською конкуренцією пропонуємо розуміти динамічний процес суперництва банків, інших небанківських фінансових і нефінансових інститутів, спрямований на

досягнення поставлених цілей шляхом розроблення й реалізації продуктів із характеристиками, що забезпечують задоволення економічних потреб клієнта.

Щоб зрозуміти сутність банківської конкуренції, на наш погляд, необхідно визначити її суб'єкт і об'єкт.

Перша група суб'єктів банківської конкуренції представлена безпосередньо банками II рівня, що реалізують продукти в межах розробленої стратегії відповідно до вимог законодавства. Відповідно до статті 47 редакції Закону «Про банки і банківську діяльність», банки мають право здійснювати тільки три банківські операції:

- приймання вкладів (депозитів) від юридичних і фізичних осіб;
- відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів і банків-кореспондентів, у тому числі переказ грошових коштів із цих рахунків за допомогою платіжних інструментів та зарахування коштів на них;
- розміщення залучених коштів від свого імені [7].

Ці операції визнаються Законом як виключно банківські, і здійснювати їх у сукупності дозволяється тільки юридичним особам, які мають банківську ліцензію. Національний банк України в банківську конкуренцію не вступає.

Друга група суб'єктів банківської конкуренції представлена небанківськими фінансовими інститутами, основна діяльність яких пов'язана з наданням фінансових послуг, які можна віднести до банківських. В Україні їх діяльність регулюється Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [8]. На ринку кредитних послуг конкурентами банків є кредитні спілки, лізингові і факторингові компанії, ломбарди. У сфері залучення тимчасово вільних коштів – довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії, приватні пенсійні фонди, інститути спільного інвестування. Значна кількість конкурентів у банків у сфері надання посередницьких послуг на ринку цінних паперів, де конкуренцію їм становлять реєстратори, зберігачі та депозитарії цінних паперів [9].

До складу третьої групи суб'єктів банківської конкуренції включаємо нефінансові компанії: пошту, торгові будинки, супермаркети тощо.

Предметом банківської конкуренції є продукти, за допомогою яких конкуренти намагаються залучити споживачів.

Виходячи з того, що банк – це фірма, банківський продукт є товаром, оскільки він відповідає класичному визначенню товару як продукту праці, що створюється для обміну. Частково банківський продукт має матеріальне вираження у формі грошей, платіжних засобів, документів, проте його основою є послуга, тому для нього характерні всі її властивості: нематеріальність, абстрактність; нетранспортабельність, неможливість збереження та перепродажу; неможливість відокремлення від джерела надання, односторонність виробництва і споживання [10; 11].

Одним із завдань нашого дослідження є систематизація видів банківської конкуренції.

За галузевою ознакою прийнято виділяти внутрішньогалузеву конкуренцію (конкуренцію банків II рівня між собою при реалізації банківських продуктів, що задовольняють одну потребу, але мають різні цінові і нецінові характеристики) та міжгалузеву конкуренцію (конкуренцію банків II рівня з підприємствами інших галузей за капітал і споживача при реалізації продуктів-субститутів).

Загально визнаним є твердження, що внутрішньогалузева конкуренція існує у двох формах: предметній і видовій. Предметна конкуренція як суперництво між різними марками одного й того ж виду продукту можлива для тих банківських продуктів, що є стандартизованими і мають тільки цінову диференціацію: відкриття і ведення рахунків фізичних та юридичних осіб, розрахунково-касове обслуговування тощо. З метою отримання конкурентних переваг банки розробляють продукти з індивідуальними характеристиками, що забезпечують задоволення потреб конкретного клієнта і є проявами видової конкуренції (суперництво між різновидами продукту для задоволення однакової потреби з різними параметрами). Необхідно зазначити, що з посиленням конкурентного тиску переважна більшість банківських продуктів втрачають стандартизованість і набувають індивідуальних ознак. Ураховуючи зазначене вище, видова конкуренція переважає у внутрішньогалузевій банківській конкуренції.

К. Маркс визначав такі засоби внутрішньогалузевої конкуренції, як зниження ціни товару і зниження витрат на виробництво, що актуально й для банківської конкуренції [12].

Внутрішньогалузеву конкуренцію доповнює міжгалузєва, яка в теорії К. Маркса розглядається як конкуренція між виробниками різних галузей за найбільш вигідні умови використання капіталу, а головною її формою є «переливання» капіталу. Якщо галузь має більш високі показники норми прибутку, ніж інша, то, за умови відсутності вхідних і вихідних бар'єрів, починається «переливання» капіталу.

Вхідними бар'єрами на ринку банківських послуг є:

- вимоги банківського регулювання і контролю, спрямовані на забезпечення стійкості банківської системи та захист інтересів вкладників і кредиторів;
- обмежений доступ до кредитних ресурсів;
- індивідуалізація банківських продуктів, що не сприймаються споживачами як товари-субститути;
- значні витрати на переорієнтацію споживачів.

Ми погоджуємось із твердженням О. А. Криклій [13], що «в умовах, коли регулювання втратило патерналістський характер, вхідні бар'єри на ринку банківських послуг було істотно зруйновано, що призвело до його переповнення, а отже, і до загострення конкуренції».

Не можна погодитись із твердженням А. М. Тавасієва [14], що вихідні бар'єри для міжгалузєвої банківської конкуренції не мають вагомego значення.

Як зазначено в [14], «...виявилось, що банкам значно важче вийти з ринку, ніж новим його учасникам. Тривалий час працюючи на ринку, банки сформували широку мережу філій, що в минулому становило їх основну перевагу. Тепер же вони ризикують зазнати величезних збитків через різке падіння цін у разі масового продажу нерухомості при скороченні кількості відділень».

Ю. І. Коробов зазначає, що наявність субститутів розширює межі ринку і загострює міжгалузєву конкуренцію, тому найбільш привабливими для інвесторів є ті галузі, продукція яких не має товарів-субститутів [15].

Ми не погоджуємось із твердженням А. М. Тавасієва, що для банківської конкуренції не притаманна така її форма, як міжгалузєва функціональна, оскільки для більшості банківських продуктів відсутні небанківські субститути [14].

Цей етап розвитку характеризується активним проникненням на ринок банківських послуг небанківських компаній (супермаркетів, виробників автомобілів, ІТ-компаній), що надають практично повний спектр послуг, які раніше належали до суто банківських (кредитування, у тому числі оформлення кредитних карток, залучення коштів на рахунки тощо). Особливо швидко розвивається сектор електронних платежів, де одна з домінуючих ролей сьогодні належить американській компанії *PayPal Incorporation*, що має 65 млн клієнтських рахунків і серйозно розширює свою присутність у сфері мобільних платіжних послуг, яку банки до останнього часу вважали виключно своєю прерогативою.

Погоджуємось із твердженням Ю. С. Кудашевої, що в межах суб'єктної групи доцільно виділяти індивідуальну (конкуренція окремих інститутів між собою) і групову (конкуренція об'єднань інститутів) банківську конкуренцію [16].

За методами ведення конкурентної боротьби виділяють цінову та нецінову конкуренцію, активність застосування яких визначається впливом зовнішнього середовища і ситуацією на конкурентному ринку.

Отже, видами банківської конкуренції є внутрішньогалузева (у предметній і видовій формах) та міжгалузєва (у функціональній формі та формі «переливання» капіталу); індивідуальна і групова; цінова і нецінова.

З урахуванням наукових результатів, отриманих у [17; 18], вважаємо за доцільне визначити такі особливості банківської конкуренції:

- значний вплив державного регулювання;
- значна кількість конкурентів: «банк – банк», «банк – небанківські фінансові інститути», «банк – нефінансові компанії», які залежно від ступеня їх концентрації можна представляти як індивідуальні, так і групові;
- переважання у внутрішньогалузевій банківській конкуренції видової конкуренції;
- здійснення міжгалузєвої банківської конкуренції як у формі «переливання» капіталу, так і у формі функціональної конкуренції;
- значні вхідні і вихідні бар'єри;

- застосування як цінової, так і нецінової конкуренції;
- значний вплив банківської конкуренції на забезпечення економічної та національної безпеки держави. М. Н. Бабаян зазначає: «...отличительной чертой конкуренции в банковской сфере является ее неразрывная взаимосвязь не только с экономикой, но и с политикой. При этом качество этой взаимосвязи определяется, исходя из уровня соответствующего банковского рынка. Иными словами, международная банковская конкуренция напрямую затрагивает вопросы международной политики, конкуренция между кредитными организациями внутри страны непосредственным образом влияет как на внутреннюю, так и на внешнюю политику данного государства и т. д.» [18];
- соціальний характер конкуренції, обумовлений значним залученням до сфери діяль-

ності банків фізичних осіб. Так, М. Н. Бабаян [18] підкреслює, що «конкуренция, осуществляемая на рынке банковских услуг, имеет более выраженный социальный характер, чем конкуренция на иных финансовых рынках».

Висновки. Значне посилення конкуренції, викликане корінними змінами в конкурентній боротьбі, вимагає від науки нових підходів до вивчення сучасної конкуренції. Результатом такої ситуації стало дослідження сутності та особливостей банківської конкуренції на сучасному етапі розвитку економіки. Ключовим поняттям у теорії конкуренції є поняття «конкурентоспроможність». Тому створення сучасного механізму управління конкурентоспроможністю банку і розроблення необхідного методологічного та аналітичного апарату є завданнями подальшого дослідження розвитку теорії конкуренції.

Список використаних джерел

1. Авдашева С. Б. Политика поддержки конкуренции: антимонопольное регулирование и реструктуризация в отраслях естественных монополий : уч. пособие / С. Б. Авдашева. – М. : Новый учебник, 2004. – 174 с.
2. Керимов А. Т. Укрепление конкурентной позиции банка на основе реинжиниринга бизнес-процессов : дис. ... канд. экон. наук : спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / Керимов Асан Талъататович. – Симферополь, 2009. – 175 с.
3. Галкин Д. Э. Направления повышения конкурентоспособности кредитных предпринимательских структур : автореф. дис. ... канд. экон. наук : спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством (предпринимательство)» и 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / Дмитрий Эмилевич Галкин. – Тамбов, 2009. – 23 с.
4. Коробов Ю. И. Теория банковской конкуренции / Ю. И. Коробов. – Саратов, 1996. – 147 с.
5. Пржанова А. Е. Взаимодействие собственности и конкуренции в современной России : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.01 «Экономическая теория» / А. Е. Пржанова. – Волгоград, 2004. – 23 с.
6. Українська радянська енциклопедія : у 12 т. – 2-ге вид. – К. : Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1983. – Т. 9 : Поплужне – Салуїн. – 558 с.
7. Про банки та банківську діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
8. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг [Електронний ресурс] : Закон України від 12.07.2001 № 2664-III. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1087.807.6&nobreak=1>.
9. Про цінні папери та фондовий ринок [Електронний ресурс] : Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1088.1126.5&nobreak=1>.
10. Брегеда О. Послуги як продукт банківської діяльності / О. Брегеда // Банківська справа. – 2003. – № 6. – С. 73–75.
11. Романенко Л. Ф. Банківський маркетинг : монографія / Л. Ф. Романенко. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. – 484 с.
12. Маркс К. Капитал / К. Маркс. – М. : Издательство политической литературы, 1983. – 3883 с.
13. Криклій О. А. Фінансовий механізм управління філіями банку : дис. канд. экон. наук : 08.04.01 / Олена Анатоліївна Криклій. – Суми, 2004. – 196 с.
14. Тавасиев А. М. Конкуренция в банковском секторе России : учеб. пособие для вузов / А. М. Тавасиев, Н. М. Ребельский. – М. : ЮНИТИ-ДИАНА, 2001. – 304 с.
15. Коробов Ю. И. Банковская конкуренция / Ю. И. Коробов // Деньги и кредит. – 1995. – № 2. – С. 14–17.
16. Кудашева Ю. С. Совершенствование методики оценки конкурентоспособности коммерческого банка : дис. ... канд. экон. наук : спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / Юлия Сергеевна Кудашева. – Ставрополь, 2010. – 186 с.
17. Заруба Ю. О. Конкурентоспроможність комерційного банку / Ю. О. Заруба // Фінанси України. – 2001. – № 2. – С. 119–124.

18. Бабаян М. Н. Отличия конкуренции на рынке банковских услуг от конкуренции на иных финансовых рынках [Электронный ресурс] / М. Н. Бабаян // Проблемы предпринимательства в экономике России. – Режим доступа : <http://www.cfin.ru/bandurin/article/sbrn08/03.shtml>.

Summary. In the article the author has investigated the essence of banking competition, approaches to its determination; forms and types of banking competition are systematized.

Keywords: bank, competition, banking competition, types and forms of banking competition, subjects and objects of banking competition.